

A BEFEKTETŐK VÉDELME ÉS BÜNTETŐJOGI ESZKÖZEI MAGYARORSZÁGON

DR. VARGA NORBERT¹

Absztrakt

Jelen tanulmány célul tűzi ki, hogy vázlatosan bemutassa a nem feltétlenül jogász olvasó számára a befektetők védelmének magyarországi intézményrendszerét, különös tekintettel annak büntetőjogi eszközeire. A téma különösen aktuális, ugyanis a 2020 óta tartó, mára már lecsengőben lévő koronavírus világjárványt 2022 tavaszán az orosz-ukrán háború kitörése követte, amely a teljes európai földrészre kiterjedő évtizedek óta nem tapasztalt pénzromlást és energiaválságot vont maga után. Gazdasági válságok idején a gazdaság védelmét elősegíteni hivatott intézkedések jelentősége felértékelődik, a társadalom számára a biztonság fontossága elsődlegessé válik. A kedvezőbb gazdasági környezetben felhalmozott lakossági és vállalati megtakarításokat befektető személyek számára krízisidőszakban a befektetővédelem intézményrendszerének hatékony működése adhat biztonságérzetet. Magyarországon a jog több különböző síkon, részletesen kidolgozott szabályrendszer által és az ahhoz kapcsolódó ellenőrző, felügyelő, jogérvényesítő szervezetek működése révén hivatott a befektetők jogait, jog által védett érdekeit biztosítani. A hitelintézetek és a befektetési vállalkozások által kezelt ügyfélvagyon védelmét két külön törvény által létrejött pénzalap: az Országos Betétbiztosítási Alap és a Befektető-védelmi Alap látja el, melyeket a kiegészítő biztosításokkal együtt a legnagyobb problémák előfordulása (felszámolási eljárások) esetén nyújtanak pénzügyi segítséget az ügyfelek részére, hogy követeléseikhez hozzájussanak. A pénz- és tőkepiac felügyeletét ellátó Magyar Nemzeti Bank által lefolytatható piacfelügyeleti eljárások, mint speciális közigazgatási hatósági eljárások, a piaci manipulációval érintett bejelentések kivizsgálására szolgálnak, a jegybanki döntések közigazgatási perben megtámadhatók. Mindez azonban csak annyi jelentőséggel bírhat, hogy a befektetési piac szereplői közül legsúlyosabb esetben ideiglenesen vagy véglegesen hatósági közreműködéssel kikerülhetnek az oda nem illő vállalkozások, azonban a nagy összegű bírságkiszabások ténye a becsapott ügyfelek számára sovánny vigasz. A büntetőjognak pedig e téren is, csakúgy, mint máshol, ultima ratio szerepe van, azaz amikor a befektetők, a piaci szereplők védelme és a piachoz vetett bizalom más eszközökkel már nem biztosítható, akkor kerülhet sor alkalmazására. Célom annak sommás bemutatása, hogy a rendszerváltozást követően miként épült ki a büntetőjogi védelem, milyen fejlődés jelentkezett ebben, milyen hatással járt az európai közösségi jogalkotás. Az ismertetésre kerülő két fő bűncselekmény: a tiltott piacbefolyásolás és a bennfentes kereskedelem magyarországi fejlődése sok eltérést

¹ PHD Hallgató a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Doktori Iskolájában, Témavezetője: Prof. Dr. Tóth Mihály egyetemi tanár, Bűnügyi Tudományok Intézete. Tudományos területe a büntetőjog, ezen belül a gazdasági bűncselekmények. Disszertációjának középpontjában a magyarországi privatizáció áll. drvarganorbert@icloud.com

és hasonlóságot mutat egymással. Egy alapvetően társadalomtudományi témájú és rendeltetésű folyóiratban nem lehet cél a bemutatandó bűncselekmények háttérét képező pénzügyi témájú jogszabályok részletes értékelése, ezért azokat mellőzni fogom. Ugyanakkor ismertetni fogom a témát kutató legrangosabb hazai büntetőjogászok ide vonatkozó gondolatait, mert általuk érthetőek meg azok a problémák, amelyek velünk élnek és megoldásra várnak.

Kulcsszavak: piaci manipuláció, tiltott piacbefolyásolás, bennfentes kereskedelem, tőzsde, pénzügyi eszköz, árfolyam,

Bevezető gondolatok

Nagy Ferenc büntetőjogász professzor, a Szegedi Tudományegyetem néhai tanszékvezető egyetemi tanára a büntetőjog feladatáról így írt a Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjog-tudományban címmel megjelent monográfiájában: “[...] a közösségi együttélés alapvető értékei / érdekei a büntetőjogi védelembe vonásukkal jogi tárgyakká válnak. A jogi tárgyak védelme érdekében a büntetőjog, mint legszigorúbb, legkeményebb állami beavatkozási instrumentarium azonban csak ott és akkor alkalmazható, ahol enyhébb állami eszköz, mint pl. polgári jogi vagy szabálysértési szankció vagy más intézkedés a jogbéke és a szabadság megóvásához nem elegendő.” A szocializmusban értelemszerűen nem volt indokolt a bennfentes kereskedelem büntetendővé tétele, mert – nagyon szűk kivételtől eltekintve – nem voltak a Magyarországon élő magyar állampolgárok számára elérhetőek olyan tőkebefektetési lehetőségek, amelyek büntetőjogi védelmet igényelhetek volna, cégeket pedig alapítani sem lehetett. Gál István László büntetőjogász professzor, a Pécsi Tudományegyetem tanszékvezető egyetemi tanára A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon című kismonográfiájában tesz egy összehasonlítást: „Hazánkban 1990 előtt ismeretlen volt a bennfentes kereskedelem büntetőjogi üldözése. Az Egyesült Államokban már 1934 óta létezik bennfentes kereskedelemmel kapcsolatos szabályozás, az Egyesült Királyságban 1981 óta. Németországban – ahol a tőzsde igen régi hagyományokkal rendelkezik – csak 1994-től kezdődően.” A gazdasági társaságokról szóló első törvényünk hatályba lépése óta is el kellett telnie közel másfél évnél ahhoz, hogy a tiltott értékpapír-kereskedelmet, mint új bűncselekményt a jogalkotó büntetni rendelje, azaz azt “jogtárgyvédelemben” részesítse. Egyéni megítéléstől függ az, hogy ez soknak vagy kevésnek számít, azonban azt nem szabad elfelejteni, hogy a jogvédelem tárgyát képező értékpapírpiac kialakulásának kezdete a kötvénykereskedelem 1982. évi beindulásáig nyúlik vissza, melynek jogintézményi háttérét a kötvényről szóló 1982. évi 28. tvr. teremtette meg, amely 1982. december 4-én lépett hatályba. Más megközelítésben elmondható, hogy a tiltott értékpapír-kereskedelem Büntető Törvénykönyvbe iktatása egybeesett a politikai-gazdasági rendszerváltás kezdetével (1989), illetve a Budapesti Értéktőzsde újrainításával (1990). Ehhez képest a tőzsdei kereskedéshez köthető másik bűncselekmény, a tőkebefektetési csalás csak 1994-ben került be a törvénybe, addigra azonban már a privatizáció zöme végbement, elkezdett formálódni a kis- és középvállalkozói réteg, teljesen kiépült a banki, pénzügyi és befektetési szolgáltatói szektor, és már majdnem megvalósult a szabad devizapiac. 1994 a Budapesti Értéktőzsdén egyúttal bevezetési rekordév volt, a negyvenkét papírból tizenkettő ekkor jelent meg, majd egy évvel később vált tőzsdei társasággá az egyik legnagyobb magyar vállalat, a Mol, valamint a legjelentősebb lakossági bank, az OTP is. E tények ismeretében

meggyőződéssel kijelenthetem, hogy a befektetők teljes körű büntetőjogi védelme Magyarországon 1994-re alakult ki, amikor a mindkét bűncselekmény egyaránt büntetendővé vált. Molnár Gábor volt legfőbb ügyészségi ügyész, egyetemi oktató a tiltott értékpapír-kereskedelem (a későbbi bennfentes kereskedelem) büntetendővé tételének okát a Gazdasági bűncselekmények című művében az alábbiakban látja: "A bennfentes értékpapírügylet látszólag szabályos, jogellenes éppen a bennfentes információ felhasználása miatt lesz. Aki olyan információk birtokában köt ügyletet, amelyek a piac többi szereplője (a versenytársak), illetve a nyilvánosság előtt még nem ismeretesek, rendkívüli árfolyamnyereségre tehet szert, vagy rendkívüli veszteségektől kímélheti meg magát. Az ilyen magatartás közvetlenül sérti az üzleti tisztesség alapvető szabályait, elsősorban a befektetők esélyegyenlőségének követelményét. A tényállás tehát a tőkepiac zavartalan és tisztességtelen befolyástól mentes működéséhez fűződő társadalmi érdeket védi." Kereszty Béla volt legfőbb ügyészségi osztályvezető ügyész a bűncselekmény kettős jogi tárgyát a magyar büntetőjog különös része című egyetemi tankönyvben a következőképpen határozta meg: "egyrészt az értékpapír-ügyletek megkötésénél az esélyegyenlőség, másrészt a befektetők részére nyújtott információ egyenlő minőségének elve." Egyetérthetünk Molnár okfejtésével, aki az üzleti tisztesség alapvető szabályainak tiszteletben tartásában és a befektetők esélyegyenlőségének biztosításában látta a büntetendővé tétel indokoltságát. Nem vitathatjuk Kereszty meghatározását sem, mert az általa is említett esélyegyenlőség biztosításán túlmenően az egyenlő minőségű információ nyújtása is védendő érdek. Gál fent említett kismonográfiájában a vizsgált bűncselekmény büntetendővé tétele kapcsán az alábbi gondolatokat fogalmazza meg: „Szemben a hagyományos piaccal, ahol a vásárló a költségeket a várható haszonnal egybevetve mérlegel, a befektetési döntés meghozatalakor a befektető két tényezőre koncentrálna: a remélt jövőbeli hozamra és a kockázatra. Ahhoz azonban, hogy megfelelő döntést tudjon hozni, minél több információra van szüksége. [...] A befektetők természetes elvárása az, hogy szigorú szabályok garantálják: a releváns információk legyenek igazak, teljes körűek és mindenki számára ugyanakkor, ugyanolyan mértékben álljanak rendelkezésre. Az ideális cél az lenne, hogy mindenki minden pillanatban ugyanazokkal az információkkal rendelkezzen. A fenti idézetekből kitűnik, hogy a szerzők lényegében azonos módon észlelték azt a problémát, amire a büntetőjogi szabályozás és annak folyamatos fejlesztése lett a megoldás. Amit Gál István László a könyvében 2019-ben leírt, az tulajdonképpen annak a bővebb kifejtése, amit Kereszty Béla az információk egyenlő minőségéért még az 1999-ben megjelent tankönyvben megnevezett. A Molnár Gábor által 2009-ben említett üzleti tisztesség alapelveinek védelmével kapcsolatosan pedig beláthatjuk, hogy noha az üzleti tisztesség íratlan szabályai a kereskedelem kezdetei (azaz évezredek óta) változatlanok, mégis folyamatos volt a büntetőjogi jogfejlesztés a bennfentes kereskedelem tárgyában, hazánkban éppúgy, mint az Európai Unióban. Másként fogalmazva azt mondhatjuk, hogy a teljesen törvényes és tisztességes üzleti gyakorlat és a büntetőjog által üldözött cselekmények közötti sűrű zóna további szűkülése helyezhető kilátásba.

A bennfentes kereskedelem és a tiltott piacbefolyásolás szabályozásának történetét áttekintve hat időszakot különböztethetünk meg: az 1990. március 1. – 1994. május 15. közötti időszak csak előbbi bűncselekmény esetében jelentős, utóbbi ugyanis ekkor még nem szerepelt a Büntető Törvénykönyvben, az 1994. május 15. – 2005. augusztus 30. / október 31. közötti időállapot a kezdetleges szabályozás korának tekinthető, ezt követi a 2005. szeptember 1. / november 1. – 2013. június 30. közötti éra, mely az új Btk. hatálybalépéséig tart, majd a 2013. július

1. – 2016. október 27. közötti időszak az új Btk. teremtette új környezetben a teljes európai jogközelítés előtti szabályozást fémjelzi, 2016. október 28-tól pedig ötödik és hatodik időszakot ténylegesen csak a tiltott piacbefolyásolásnál különböztethetünk meg, melynek törvényi tényállásában volt némi változás 2020. január 1-től. A részletes történeti tárgyalás során az egyes módosítások hatálybalépésének napját mérföldkőnek fogom elnevezni.

Első mérföldkő: 1990. március 1.

A ma hatályos bennfentes kereskedelem elődjének tekinthető tiltott értékpapír-kereskedelem bűncselekményét az egyes értékpapírok nyilvános forgalomba hozataláról és forgalmazásáról, valamint az értékpapírtőzsdéről szóló 1990. évi VI. törvény (a továbbiakban: Épt.) 94. §-a (módosuló jogszabályok) iktatta a régi Btk.-ba (1978. évi IV. törvény, a továbbiakban: rBtk.). Az Épt. tehát egyidős a tiltott értékpapír kereskedelem büntetőjogi jogintézményével. Az Épt. kódex jelleggel átfogóan szabályozta a tőkepiacról szóló 2001. évi CXX. törvény (a továbbiakban: Tpt.) hatálybalépéséig a teljes értékpapír kereskedelmet és annak felügyeletét, és egyben meghatározta a bennfentes kereskedelem fogalmát (75. §), és kategorikusan tilalmazott tevékenységgé tette azt (77. §). Hasonlóképpen definiálásra került a bennfentes személy (76. §). A bűncselekmény törvényi tényállása ekkor még azonban szűkszavúan, mindössze egyetlen mondatban foglalta össze az üldözendő cselekményeket, nem tartalmazott továbbá utalást arra, hogy háttérszabályként az Épt. szabályait alkalmazni kellene-e, illetve nem tartalmazott még a bennfentes információra sem meghatározást vagy Épt.-re utalást. A két normaanyagot összevetve szembetűnő, hogy a bennfentes kereskedelemre vonatkozó értékpapírjogi szabályok sokkal terjedelmesebbek, kidolgozottabbak voltak, mint a büntetőjogi szabályok, ami azért érdekes, mert mint ismert, a büntető normát természeténél fogva nem lehet kiterjesztően értelmezni. Mit is tilalmazott a büntetőjog ebben az időszakban? A jogosulatlan adatfelhasználással megkötött értékpapír adásvételi és csereügyleteket. Már ott nem volt összhangban a tiltott értékpapír-kereskedelem az Épt.-ben szabályozott bennfentes kereskedelemmel, hogy előbbi adattal, utóbbi – a lényegesen tágabb értelemmel bíró – információval összefüggésben valósulhatott meg tényállásszerűen. Az rBtk.-nak még az is felróható, hogy nem tartalmazott még arra nézve sem értelmező rendelkezést, hogy mit kell érteni az értékpapír fogalmán, de még a régi Polgári Törvénykönyvre sem volt utalás, hogy az abban lévő definíció irányadó lehet-e. Nem lehet ugyanis értelmes magyarázatot adni arra sem, hogy a „tudomására jutott” jelzős szerkezet miért került az „adatok” jelzett szó elé beillesztésre, olyan ez, mintha nem lenne világos és egyértelmű, hogy tudomásomra nem jutott adatokra nézve nem lehet a bűncselekményt elkövetni. Nyilvánvaló azonban, hogy e bűncselekmény bevezetésével a jogalkotó célja semmiképpen sem lehetett a gazdasági élet radikális megrendszabályozása. Ezt bizonyítja a rövid törvényszövegen túl az is, hogy a bűncselekménynek csak két évig szabadságvesztéssel büntetendő vétségi alakzata volt.

Második mérföldkő: 1994. május 15.

A legszembetűnőbb változás az volt, hogy a fent ismertetett vétségi alakzatot felváltotta a három évig terjedő szabadságvesztéssel büntetendő büntetési alakzat. 1994. május 15-től már nem az volt a felfogás, hogy létezik az értékpapír-

kereskedelem, amelynek van tilalmazott változata is: a bűncselekmény elnevezése bennfentes értékpapír-kereskedelem lett, mely jogalkotói őszinteségről adott tanúbizonyságot, a bűncselekmény neve innentől kezdve mintegy utalt a lehetséges elkövetőkre, a bennfentes személyek körére. Két esetkör került meghatározásra, mindkét esetben azonban a bűncselekmény elkövetésének az volt a feltétele, hogy arra előnyszerzés végett kerüljön sor, tehát a bűncselekmény minden esetben célzatos lett, annak ellenére, hogy elég nehéz elképzelni azt, hogy valaki e bűncselekményt ne előnyszerzési céllal kövesse el. A célzatos tétele álláspontom szerint nem jelenti az elkövethető bűncselekmények körének leszűkítését. A „tudomására jutott adatok” helyett a „bennfentes információ” lett az elkövetés tárgya, melynek meghatározását a 300/A. §-ban található értelmező rendelkezés biztosítja. Leegyszerűsítve bennfentes információ tehát a kibocsátó és a forgalmazó pénzügyi, jogi és gazdasági helyzetére vonatkozó olyan még nyilvánosságra nem hozott információ, amely nyilvánosságra kerülés esetén az értékpapír értékének, árfolyamának lényeges befolyásolására alkalmas. A megfogalmazásból kitűnik, hogy 1994. május 15-re eljutottunk egy professzionális meghatározásig, mely a korábbi törvényszöveghez képest megfoghatóvá teszi a normatartalmat, ami mindenképpen az egyik érdeme a módosításnak. Ezen túlmenően a törvényszöveg ugyanakkor tág teret engedett a bírói jogértelmezésnek, tudniillik a pénzügyi, jogi és gazdasági helyzetre vonatkozó információ számtalan eseményt, történést, változást ölelhet fel. Annak megítélése sem egyszerű, hogy ezek a nyilvánosságra hozásuk esetén mennyire alkalmasak az értékpapír értékének, árfolyamának a befolyásolására, alkalmasság esetén a befolyásolás lényeges-e, és ha igen, mikor és meddig. A jogfejlődés legalább annyi segítséget adott a jogkereső közönségnek és a büntető igazságszolgáltatásnak, mint amennyi új kihívást. Visszatérve az esetkörökre, látható, hogy a régi szabály fejlettebb formában az (1) bekezdésben él tovább, míg a (2) bekezdésben meghatározott tényállás elkövetője felbujtásszerű cselekményt valósít meg azzal, hogy más személyt bíz meg az (1) bekezdésben írt cselekmény: azaz az értékpapírügylet megkötésével. „A felbujtás, mint önálló bűncselekményi alakzat válik büntethetővé. Ami az elkövetési magatartásokat illeti, túllépett a jogalkotó az értékpapír adásvételi és csereügyletek körén, és immár leszűkítés nélkül az értékpapírügyletek kötését általános értelemben rendelte büntetni, tartalmát tekintve ez a kiterjesztés is egyfajta szigorítás volt. A bűncselekmény elkövetéséhez nem feltétel a tényleges előnyszerzés, mint az elkövető érdekkörében bekövetkező eredmény, az előnyszerzési céllal elkövetett bennfentes értékpapír-kereskedelem úgynevezett „immateriális” bűncselekmény.

A ma hatályos tiltott piacbefolyásolás elődjének tekinthető egykori tőkebefektetési csalás bűncselekmény az elnevezését tekintve félrevezető, mert a klasszikus csalással ellentétben, ahol minden esetben az elkövetés feltétele a károkozás, e helyen az nem volt szükséges. A jogalkotó felbujtói magatartásokat minősített önálló bűncselekménnyé, az elkövetési magatartás a mások tőkebefektetésre vagy befektetés emelésére rábírása. Az elkövetési mód a dezinformációval, azaz gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetéről valótlan adat közlésével vagy híresztelésével, illetve adat elhallgatásával történő elkövetést jelenti. A törvényi tényállás nagyon szűkre szabott voltát mi sem támasztja jobban alá, minthogy az 1994. május 15-én hatályos számvitelről szóló 1991. évi XVIII. törvény már a gazdálkodó szervezetek beszámolóira nézve előírta, hogy azok nemcsak a jogalany vagyoni, hanem pénzügyi és jövedelmi helyzetének a bemutatását is szolgálják (4. § (1) bekezdésben szabályozott beszámolási kötelezettség). Ugyanezen tényből kifolyólag nem volt összhang az akkor hatályos

számveteli fegyelem megsértése (ma számvitel rendjének megsértése) és tőkebefektetési csalás bűncselekmények között. Problémás a többes számban megfogalmazott "másokat" kifejezés is, eme absztrakt megfogalmazás értelmében az elkövetési magatartásnak több személy ellen kellett irányulnia, egy konkrét személy félreinformálása révén a befektetésre rábírás nem tényállásszerű. Hol voltunk még 1994-ben az ügyletközpontú gondolkodástól? Mindazonáltal álláspontom szerint az volt a legszembetűnőbb hiányossága a törvényi tényállásnak - mely akár kodifikációs műhibának is tekinthető - hogy a szabályozás féloldalas lett. A befektetésre vagy a befektetés emelésére való rábírás úgy vált üldözendővé, a befektetés eladására vagy csökkentésére való rábírás ekkor még nem került be a jogalkotó látóterébe, noha napnál világosabb, hogy ezek a döntések is tőkebefektetési döntések, következésképpen semmi nem indokolhatta azok figyelmen kívül hagyását a tőkebefektetési csalás üldözésénél. Mentségül szolgálhat, bár nem túl meggyőző érv, hogy az árfolyamesésre történő spekulálás a kilencvenes évek első felében még épülhetett be olyan mélyen a közgondolkodásba, mint napjainkban, már csak azért sem, mert a hazai tőzsdei kereskedés hajnalán a legtöbb befektető az árfolyamok vég nélküli emelkedésében hitt, és elektronikus kereskedés híján ekkor még nem lehettek elterjedtek az extrém rövid távú, napon belüli (úgynevezett daytrade) ügyletpárok sem, mint manapság. Az állami szabályozás már korábban említett "fáziskésése" és az ez által generált joghézag tehát az első (és ezért legfontosabb) mérőföldkő megtétele, a szabályozás bevezetése ellenére hosszú éveken keresztül fennállt.

Harmadik mérőföldkő: 2005. szeptember 1. / november 1.

A bennfentes kereskedelem vonatkozásában a módosítás 2005. szeptember 1-re nyúlik vissza, míg az akkor még tőkebefektetési csalásnak hívott bűncselekmény esetében ez két hónapot késett. Tekintettel arra, hogy a különbség nem számottevő, indokoltnak tartom az egységes ismertetést. A bennfentes kereskedelem törvényi tényállásának 2005. szeptember 1-i megváltozásával több szempontból is szigorítás történt, jóllehet a büntetési tételt változatlan maradt. Az elnevezés általános formában ettől az időponttól kezdve a mai napig bennfentes kereskedelem. A névváltozás indoka az volt, hogy ettől fogva nemcsak értékpapírra, hanem pénzügyi eszközre lehet a bűncselekményt elkövetni a bennfentes információ felhasználásával. A pénzügyi eszköz (szaknyelvi kifejezéssel: instrumentum) jóval szélesebb kört fog át az értékpapírnál, de a bűncselekménynek az a jellege, hogy azt a tőzsdei kereskedés során lehet elkövetni, nem változott. Senkit nem téveszthet meg a bennfentes szó, mint jelző után álló kereskedelem főnév, mint jelzett szó általános értelme, mert a hagyományos értelemben vett bolti nagy- és kiskereskedelem, mint tőzsdén kívüli árukereskedelem vagy a nem pénzügyi jellegű szolgáltatások kereskedelme körében nem lehet a jogi értelemben vett bennfentes információt értelmezni. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy ezen ügyletek jelentőségét lebecsülni, elhanyagolni lehetne, de ezek szabályozása már inkább a versenyjog területére tartozik. A jogalkotó némi fáziskéséssel észlelte a hiányosságot, és az rBtk. 300/F. §-ába pótlólagosan beillesztette a pénzügyi eszköz fogalmát, mely a bennfentes kereskedelmen kívül az akkori tőkebefektetési csalásra is alkalmazandó lett. Az rBtk. eme módosítását beiktató 2005. évi XCI. törvényhez fűzött indokolás szerint „a pénzügyi eszközök árát a piaci viszonyok alakítják, amely viszonyokat jelentős mértékben lehet befolyásolni akár szándékosan is”. A magyarázatból kitűnik tehát, hogy a korábbi értékpapír fogalma alá nem sorolható,

de az új definíció szerinti pénzügyi eszköznek minősülő instrumentumoknak is befolyásolható jelentős mértékben és szándékosan a piaci ára, ez magyarázza a fogalmi kiterjesztést. Tulajdonképpen a szabályozott piacon kereskedett, sőt kereskedhető valamennyi termék ide tartozik. Az elkövetési tárgy elemeként értelmezésre szoruló bennfentes információ meghatározása 2005. szeptember 1-jén átkerült a Tpt.-be, miután az kikerült a rBtk.-ból, de a módosítással egyidejűleg álláspontom szerint kifogásolhatóan nem történt a büntetőnormában az arra való utalás, hogy a Tpt. szabályai szerint definiált bennfentes információ szabályait kell e bűncselekményre vonatkozóan alkalmazni. Arra vonatkozóan, hogy e körben a Tpt. szabályai az alkalmazandók, az rBtk. magyarázata ad iránymutatást. Lényeges jogfejlődés állt be azáltal, hogy a már korábban is szabályozott két esetkörön túlmenően a jogalkotó büntetendővé tette a bennfentes információ arra illetéktelen személy részére előnyszerzés céljából történő átadását. Illetéktelen személy alatt nyilvánvalóan azt a személyt kell érteni, aki bennfentes információ megismerésére nem jogosult, azaz az információt külső személyek csak a nyilvánosságra hozatal révén ismerheti meg. A második mérőföldkőnél elmondottak alapján nem tekinthető érdemi enyhítésnek az a tény, hogy az előnyszerzés végett történő elkövetés, mint célzat, az első két esetkörből kikerült, és csak ebben az újonnan beiktatott harmadik esetkörben kapott jogi jelentőséget.

2005. november 1-jén módosult a tőkebefektetési csalás törvényi tényállása, mely tartalmát tekintve bővítés, a büntetési tétel azonban változatlan maradt. Az eredeti szabályozás némileg kibővített tartalommal az a) pontba került, míg a b) pont egy teljesen új esetkört vezetett be. Továbbra is megmaradt a bűncselekmény felbujtói jellege, az elkövetési magatartás kibővült a tőkebefektetés eladására, illetve csökkentésére rábírással, így a féloldalas szabályozás megszűnt, ami tizenegy év után komoly előrelépésként értékelhető. Az a) pont az eredeti tényálláshoz képest annyiban bővült, hogy abban már a valótlan adat közlésével vagy híresztelésével, illetve adat elhallgatásával történő elkövetés nemcsak a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetére vonatkozhat, hanem a vezető állású személyre is e tevékenységével összefüggésben, illetve a gazdálkodó szervezetre vonatkozóan a pénzügyi eszközre is. Ez lényeges változás, mert 2005. novemberétől a tőkebefektetési csalás tényállása már nem csak a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzetére összpontosul, hanem annak vezető állású személyére, illetve az azzal kapcsolatos pénzügyi eszközökre is kiterjed. Az eredetileg a gazdálkodó szervezet vagyoni helyzete körében elkövetett bűncselekmények során érvényesülő statikus szemléletmód a második mérőföldkő révén a statikus jelleg megtartásán túl egyidejűleg dinamikussá is vált. Ebben az időszakban ugyanis már nem csak a pillanatnyi (aktuális) vagyoni helyzetről való tényszerű, valós tájékozódáshoz fűződő érdek élvez büntetőjogi védelmet, hanem a vezető állású személyek tevékenységeiről, és a gazdálkodó szervezethez köthető pénzügyi eszközökről szóló valós tájékozódáshoz fűződő közérdek is. A teljesen új b) pont egy új elkövetési módot vezet be, a pénzügyi eszközre vonatkozó színlelt ügylet kötésével történő elkövetést, mely a dezinformáció egyik új esetköre. Megállapítható tehát, hogy a második mérőföldkő behozta az ügyletközpontú szabályozást, mert innentől kezdve már – még ha csak nagyon kezdetleges formában és szűk körben - konkrét ügyletek kapcsán is megvalósulhat a tőkebefektetési csalás. Arról nem áll rendelkezésre statisztikai adat, hogy a módosítás 2005. november 1-i hatálybalépéskor a tőzsdei ügyletekre adott megbízások hány százalékát bonyolították személyes ügyintézés útján, telefonon, illetve elektronikus felületen, de az bizonyos, hogy az újabb módosítás előtti napon, azaz 2016. október 27-én már a kereskedők / befektetők

ajánlataikat jellemzően saját elektronikus úton intézik. A színlelt ügylet kötésének gyakorlati fontossága a tőzsdei kereskedésben fordul elő, ahol az adott pénzügyi eszköz (pl.: részvény) vételére / eladására irányuló valós ügyletkötési szándékot nem tartalmazó ajánlat megjelenik (akár valós időben) a megfelelő előfizetés birtokában bárki számára hozzáférhető ajánlati könyvben, majd az ügylet teljesedésbe menését követően a kötéslistában. Mivel azonban a törvényszöveg csak a színlelt ügyletkötést tartalmazta, és a színlelt ajánlat (megbízás) adása önmagában nem volt büntetendő elkövetési mód, a közel tizenegy éven át hatályos szabályozás minden bizonnyal nem érthette el az igazi célját, noha az új Btk. megalkotása és hatálybalépése jó alkalmat biztosíthatott volna arra, hogy ne csak jogtechnikai változások történjenek ez alkalommal. Ismeretes, hogy csak a bűncselekmény megnevezése változott meg és a két bekezdést elválasztó "vagy" szó került betoldásra, mellyel nem módosult a tartalom. Mindenképpen üdvözlendő a tiltott piacbefolyásolásra történő névváltás, mert ezáltal szemléletessé vált, hogy tartalmát tekintve nem materiális jellegű csalásról van szó.

Negyedik mérföldkő: 2013. június 1.

Az új Büntető Törvénykönyv (2012. évi C. törvény) hatálybalépése révén a bennfentes kereskedelem kapcsán csupán jogtechnikai változás történt azzal, hogy az rBtk.-ban található úgynevezett függő hivatkozás kiiktatásra került, és három pontban kerültek elhelyezésre az egyes elkövetési magatartások mentén lehatárolható esetkörök. Nem változott a bennfentes információra vonatkozó értelmező rendelkezés tartalma sem. A tiltott piacbefolyásolásnál még ennyi változás sem történt. Azért érdemes mégis külön mérföldkőnek tekinteni a fenti dátumot, mert a vizsgált bűncselekmények büntetőjogi megítélése bár érdemben nem változott, mégis azok olyan jogi környezetbe lettek beágyazva, amelyek e bűncselekmények elbírálására is kihatással vannak. Az új Büntető Törvénykönyvvel ugyanis alapjaiban változtak azok az úgynevezett általános részi szabályok, amelyek a Btk.-ban szabályozott valamennyi (különös részi) bűncselekményre egyaránt vonatkoznak. Mások lettek a büntetés kiszabására vonatkozó szabályok, gyakorlatilag az egész szankciórendszer átalakult.

Ötödik mérföldkő: 2016. október 28.

Az ötödik mérföldkővel induló korszakot egyértelműen az elkövetési magatartások kibővítése és átrendeződése, valamint a minősített esetkörök bevezetése határozza meg. Ezentúl az ügyletkötéssel és az ügyletkötésre történő megbízás adással egy tekintet alá esik a megbízás visszavonása, módosítása, az ajánlat rögzítése, visszavonása és módosítása is. Külön magyarázatra nem szorul az sem, hogy a hivatalos személyek, valamint a professzionálisan tőzsdei kereskedéssel foglalkozó szervezetek tisztviselői és alkalmazottai által elkövetett bennfentes kereskedelem miért képez minősített esetet, ahogyan a különösen nagy vagy ezt meghaladó volumenű tranzakciók is ide tartoznak. Mindenképpen ki kell hangsúlyozni azt, hogy 2016. október 28-tól a bennfentes információ jogosulatlan közzététele új külön szabályozott bűncselekmény lett. Az követi el ezt a bűncselekményt, aki jogtalan előnyszerzési vagy jogtalan hátrányokozási célzattal bennfentes információt illetéktelen személynek vagy személyeknek ad át. Látható, hogy a korábbi szabályozás némiképp kiegészült, mert a célzat immár a jogtalan hátrány okozása is lehet, tehát aki a bennfentes információ átadásával másnak ártani akar, ugyanúgy

elköveti a bűncselekményt, mint aki jó szándékkal jár el az átadáskor. Álláspontom szerint indokolt volt a büntetési tétel enyhítése, mert a pusztán információátadást nem lehet az ügyletkötéssel vagy az ügyletkötésre megbízással azonos büntetőjogi megítélés alá vonni. Gál István László már említett kismonográfiájában utal Visegrádi Antal pécsi jogelmélet professzor örökérvényű megállapítására, miszerint a "gazdasági jogban a büntetőjog eszközszerrendszere csupán ultima ratio, végső eszköz szerepet tölthet be", de a büntetni rendelés fontosságát hirdetve hozzáteszi, hogy "a gazdasági jog egyébként jellegét tekintve játékszabályjog, ezért változnak olyan gyakran a tilalmakat reprezentáló gazdasági büntetőjogi szabályok is". Hangsúlyozza, hogy "válságok alatt és után felértékelődik a gazdasági büntetőjog szerepe és súlya". Megjegyzi, továbbá, hogy "jelenleg olyan korszakban élünk, amikor a jogi, és ezen belül a büntetőjogi szabályozás szigorítása elengedhetetlenül fontos a gazdasági növekedés újbóli beindításához és az életszínvonal-csökkenés megállításához."

A tiltott piacbefolyásolás közel harmincéves története során 2016. október 28-án lépett hatályba a legterjedelmesebb módosítás, melynek során a bűncselekmény törvényi tényállása 5 bekezdést ölelt fel. Az (5) bekezdés értelmező rendelkezést tartalmaz, európai rendeletre és irányelvre hivatkozik, melyekben meghatározott ügyletek és eszközök az (1) - (4) bekezdésben vonatkozásában alkalmazandók. A tiltott piacbefolyásolás alapesetei az (1) - (3) bekezdésben, a minősített eset a (4) bekezdésben található. A színlelt ügylet kötésével elkövetett bűncselekmény kivételével a 2016. október 27-ig hatályos szabályanyag az újrakodifikált 411. § (3) bekezdésében kapott helyet. A színlelt ügylet kötésével elkövetett bűncselekmény némiképp módosult törvényi tényállással él tovább, mert a módosítást követően már a pénzügyi eszközre vonatkozó színlelt ügylet kötésével vagy más megtévesztő magatartással akkor követhető el a bűncselekmény, ha az elkövető a pénzügyi eszköz vagy kapcsolódó azonnali árutózsdei ügylet árfolyamát vagy árát befolyásolni törekszik. Nem a korábban egységes tőkebefektetési cselekményre történő rábírás lesz ez esetben a lényeges szempont, hanem az árfolyam vagy ár befolyásolására törekvés. Látható, hogy eredmény bekövetkezése ebben az esetben sem törvényi feltétel, a bűncselekmény a befolyásolásra törekvéssel befejezetté válik. A pénzügyi eszközhöz kapcsolódó azonnali árutózsdei ügylet szabályozásba vonása tovább bővíti a lehetséges elkövetési tárgyak körét, ezek árfolyama ugyanúgy befolyásolható, mint a rendkívül széles kört felölelő instrumentumoké. Az (1) bekezdés a) pontja és c) pontja teljesen új szabályanyag, ezért ezek részletes bemutatása szükséges, hogy látható legyen hová jutottunk el 1994 óta. Az a) pont a tiltott piacbefolyásolás klasszikus alapesetének tekinthető, nem külön szabályozott felbujtói magatartásokat tartalmaz, hanem ügyletkötést, megbízás adást, visszavonást, módosítást, saját számlás kereskedés körében ajánlat rögzítését, visszavonását vagy módosítását és más olyan magatartást üldöz, amely az adott pénzügyi eszköz vagy kapcsolódó azonnali árutózsdei ügylet keresleti vagy kínálati viszonyairól, árfolyamáról vagy áráról hamis vagy félrevezető jelzéseket ad, azt mesterséges vagy rendellenes szinten rögzíti. Ügyletkötésről akkor beszélünk, amikor egy pénzügyi eszköz piacán az ügyletkötő megbízása visszavonhatatlanul teljesül, legyen szó vételről vagy eladásról. A megbízás adásához és az ajánlat adásához kapcsolódó elkövetési magatartások külön-külön szerepeltetésére azért volt szükség, mert a saját számlás és a nem saját számlás kereskedést egyaránt és azonos módon szabályozni kellett. Ezeknél nem feltétel az ügyletkötés akár részleges teljesedésbe menése (ez a visszavonás esetkörénél nem is értelmezhető), a megbízás / ajánlat releváns adatainak (pénzügyi eszköz neve, darabszám,

értékmegjelölés, ajánlat típusa (pl.: piaci, limitáras) ügylet irányának megjelölése (vétel / eladás), részteljesítés elfogadhatóságának jelölése stb.) kereskedési rendszerbe történő bevitelével – az egyéb törvényi tényállási elemek fennállása esetén – a bűncselekmény megvalósul. Ennek a magyarázata abban rejlik, hogy az ügyletkötésre irányuló megbízás / ajánlat megadásával, módosításával az ajánlat egyes adatai (darabszám, ár) megjelennek a megfelelő előfizetéssel rendelkezők számára publikus ajánlati könyvben, ennek következtében közérdek fűződik ahhoz, hogy azok az ajánlattevő / megbízást adó valós kereskedési szándékát tükrözzék vissza. Azonnali részvényt piacon ezeknek a követelményeknek másodperc pontosan kell teljesülniük, a piac számára másodperc pontosan kell megfelelő adatokat szolgáltatni, a tőzsdei kereskedő abban érdekelt, hogy az érintett pénzügyi eszköz piacon valósidejű (real-time) adatok ismeretében hozza meg döntését. E mérőföldkő legjelentősebb eredménye abban rejlik, hogy túllépett a jogalkotó az önállósított felbujtói alakzatokon, és az ügyletkötéshez és ajánlatadáshoz kapcsolódóan a piacot ténylegesen befolyásoló tilalmakat állított fel az (1) bekezdés törvényi tényállásában felsorolt elkövetési magatartások formájában. Az új Btk. 411. § (1) bekezdés a) pontja ismeretében értheti meg a laikus érdeklődő a pénz- és tőkepiacok, szűkebb értelemben a tőzsde működésének arany szabályát, melyről Bujtár Zsolt pécsi közgazdász, egyetemi adjunktus két szerzőtársával együtt megírt Tőzsdeuniverzum című monográfiájában az alábbiakat mondja: “a pénz- és tőkepiacok legfontosabb értéke a bizalom. A feltétlen hit abban, hogy egy darab “papír” (nyomdai úton előállított értékpapír) vagy számítógépes jel (dematerializált értékpapír) pontosan az adott eszközt testesíti meg, amely az adott piacon elfogadott, azaz piacképes, homogén, és így a piaci ár az adott egység szintjén, bármikor érvényesíthető követelést foglal magában az adott pillanatnyi áron. A bizalom másik eleme a megfelelő információk elérhetősége, azaz a piacok átláthatóságába vetett hit.” Fenti gondolatok egybevágóan a tőzsdének a Tpt. 5. § (1) bekezdés 122. pontjában található definíciójával, mely szerint a “tőzsde: a hatékony tőkeáramlás, tőkeértékelés, az árfolyam és egyéb kockázat megosztása érdekében a tőzsdei termékek keresletét és kínálatát koncentráló, azok kereskedését lebonyolító, a nyilvános árfolyam-alakulást elősegítő vállalkozás”. E mérőföldkő érdeme továbbá a referenciaérték kiszámítását dezinformáció alkalmazásával megvalósító befolyásolni törekvés büntetendővé tétele is, ám ennek gyakorlatban történő előfordulása nem olyan jelentős, mint a (2) bekezdésbe becikkelyezett új esetkör, amely a dezinformálás egyik célzatos esetkörét rendeli büntetni. Az e helyen szabályozott bűncselekményi alakzat feltétele a haszonszerzés céljából nagy nyilvánosság előtt történő elkövetés. Az követi el e bűncselekményt, aki így olyan információt közöl vagy híresztel, amely az adott pénzügyi eszköz vagy kapcsolódó azonnali árutőzsdei ügylet keresleti vagy kínálati viszonyairól, árfolyamáról vagy áráról hamis vagy félrevezető jelzéseket ad, azt mesterséges vagy rendellenes szinten rögzíti. Látható, hogy konkrét instrumentum vonatkozásában követhető el a bűncselekmény, és a keresleti / kínálati viszonyokra, illetve árfolyamról vagy árról kell a hamis vagy félrevezető jelzéseket adni. Ezzel az esetkörrel megnő a média tartalomszolgáltatók, az internethasználók felelőssége, huszonkét éves lemaradással nagy előrelépés történt. Ezidáig nem volt a tiltott piacbefolyásolásnak minősített esete, ez is komoly érdeme a módosításnak, a jogalkotó nem tartotta elégségesnek a korábbi szabályozást, mely csak alapeseti tényállásokat tartalmazott. Minősített esetet képez az (1) bekezdésben meghatározott cselekmények bünszövetségben, hivatalos személyként, illetve a c) pontban felsorolt pénzügyi szervezetek tisztviselőjeként vagy alkalmazottjaként történő elkövetése. A bünszövetségben

történő elkövetés számos bűncselekmény esetén minősített esetet eredményez, ez nem igényel további magyarázatot, a hivatalos személyként és a meghatározott pénzügyi szervezetek tisztviselőjeként, alkalmazottként történő tiltott piacbefolyásolás szigorúbb büntetőjogi megítélése azzal indokolható, hogy e személyeknek pozíciójuknál fogva nagyobb felelősséget kell viselniük a piacok törvényes működésének biztosítása érdekében. A szolgáltatók munkatársai a piacot, az egyes pénzügyi termékeket illetően naprakész információk birtokában vannak, helyzetüknél fogva "könnyebben" elkövethetik a bűncselekményt, mint mások, kockázati kitettséjük nagyobb, könnyebben visszaélhetnek a pozíciójukkal, ezért nagyobb a visszatartó ereje annak lehet, ha az ő cselekményeiket a Btk. szigorúbb büntetéssel rendeli büntetni.

Hatodik mérföldkő: 2020. január 1.

Az európai joganyagra történő törvényi hivatkozás, valamint a módosítás alapjául szolgáló irányelvi szintű közösségi szabályozás - mely közvetlenül érvényesül a tagállami (nemzeti) jogban - alapján látható, hogy a "négy szabadság" elve keretében a tőke szabad áramlását biztosító Európai Unió milyen nagymértékben hatott a hazai anyagi büntetőjogi szabályozásra. Olyannyira időtálló volt a tiltott piacbefolyásolás előző szövegváltozata, hogy a 2020. január 1. napján hatályba lépett módosítás mindössze annyi volt, hogy az új Btk. 411. § (1) bekezdés a) pontjában tételesen felsorolt magatartások után a törvényszövegbe betoldásra került a "vagy más olyan magatartást tanúsít" kitétel. Ezáltal mintegy kinyílt az addigi szigorú (zárt) „taxáció”, a bűncselekménnyel elért eredmény így még hangsúlyosabbá vált, tudniillik immár az eredményhez mérten kerül meghatározásra az alapul fekvő lényeges magatartáskör.

Összegzés

A bennfentes kereskedelem és a tiltott piacbefolyásolás szabályozásáról egyaránt elmondható, hogy nagyon komoly, mondhatni exponenciális fejlődésen ment keresztül. Tóth Mihály büntetőjogász emeritus professzor már az új Btk. hatályba lépését megelőzően publikált A magyar büntetőjogi kodifikáció történetének néhány tanulsága - az új törvény megalkotásának előestéjén című tanulmányában a törvényi túlszabályozásról az alábbiakat írta: "Agyonfoltozott Btk.-nk egyik kétségtelen legnagyobb hibájává nézetem szerint mára a nyomozó kazuisztikában testet öltő túlszabályozás, a jogalkalmazás mozgásterének imperatív előírásokkal történő indokolatlan korlátozása, a mérlegelési lehetőségek csökkenése vált. Ez egyben - ne szépítsük - a bíró szellemi függetlenségének szűkítése, képességeinek, jogalkalmazói alkalmasságának lebecsülése is." E megállapítás 2000-ben az akkori (második időállapot szerinti) bennfentes értékpapír-kereskedelemre nem volt igaz, az sokkal inkább egy nagyon hiányos szabályozás volt, és bár az új Btk. 2016. október 28-ra kétségtelenül e helyen is szétaprózottá vált, még mindig sokkal terjedelmesebb jelenleg a keretdiszpozíciót kitöltő normaanyag mennyisége, mint a büntetőnormaé. Ami a bíró szellemi függetlenségének szűkítését illeti, arról azt gondolom, hogy egy bonyolult többszereplős tiltott piacbefolyásolási ügyletben történő ítélezés igazi szellemi kihívás lehet a bírák (és az igazságügyi szakértők) számára. Azt tartom nagyon elgondolkoztatónak, hogy európai szintű szabályozásnak kellett megszületnie ahhoz, hogy az ötödik mérföldkő megvalósulhasson, még ha nem is

lehet pontosan feltételezni azt, hogy mi lett volna akkor, ha ez valamilyen oknál fogva mégsem következik be.

Irodalomjegyzék

NAGY Ferenc (2013): *Régi és új tendenciák a büntetőjogban és a büntetőjogtudományban*. Budapest: Akadémiai Kiadó Zrt.

MOLNÁR Gábor (2009): *Gazdasági bűncselekmények*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

HORVÁTH Tibor, KERESZTY Béla, MARÁZ Vilmosné, NAGY Ferenc, VIDA Mihály (1999): *A magyar büntetőjog különös része. Egyetemi tankönyv*. Budapest: Korona Kiadó Kft.

KECSKÉS András, HALÁSZ Vendel, BUJTÁR Zsolt (2019): *Tőzsdeuniverzum*. Budapest: HVG-ORAC Lap- és Könyvkiadó Kft.

GÁL István László (2019): *A tőkepiac büntetőjogi védelme Magyarországon*. Pécs: Kódex Nyomda Kft.

KONDOROSI András (2018): *A gazdasági büntetőjog aktuális problémái*. Miskolc: Bíbor Kiadó Kft.

TÓTH Mihály (2000): A magyar büntetőjogi kodifikáció történetének néhány tanulsága - az új törvény megalkotásának előestéjén. in: *Békés Imre ünnepi kötet*. Budapest: Pázmány Péter Katolikus Egyetem Jog és Államtudományi Kar kiadványa

CRIMINAL LAW INSTITUTIONS PROTECTING INVESTORS IN HUNGARY

DR. NORBERT VARGA

In this study I aim to provide a brief presentation on the institutional framework of investor protection in Hungary with special attention to its criminal law institutions. The topic is highly relevant considering that the coronavirus pandemic, which has lasted since 2020 and is now winding down, was followed in the spring of 2022 by the outbreak of the Russian-Ukrainian war, which has resulted in an unexpected depreciation of currencies and energy crisis affecting the whole European continent. The importance of measures aiming to protect the economy increases during the era of economic crises and safety becomes the priority for the society. The effective functioning of the institutional framework of investment protection may give the sense of security for people who invest savings from more prosperous times. Hungarian law protects the rights and interests of investors on different levels with a detailed systems of norms and through the functioning of controlling, supervisory and law enforcement organizations. Two funds exist in Hungary, namely the National Deposit Insurance Fund and the Investor Protection Fund, which, together with supplementary insurances can provide financial aid for clients in case of the most serious problems (liquidation procedures) so that they can reclaim their assets. The market surveillance procedures carried out by the National Bank of Hungary, which supervises the whole money and capital market in Hungary, as

special procedures of public administration aim to investigate reports concerning market manipulations. The decisions of the National Bank of Hungary can be modified by civil courts in administrative procedures. This system can only be of such importance that the non-compliant entities of the investment sector might temporarily or finally be removed from the market in the most serious cases. However, large fines imposed on them is a poor consolation for the defrauded investor. Criminal law has the role of ultima ratio, i.e. it can only be applied when the protection of the market and trust in market cannot be secured by any other means. Hereby I would like to shortly present how the protective system of criminal law has progressed from the change of the Hungarian political system and what the effect of the European community codification was regarding the matter. Two separate crimes will be presented: the illicit manipulation of markets and the insider trading, with a historical approach. In this publication, my aim is not to provide a detailed evaluation of the financial legislation that forms the background of the crimes to be presented. On the other hand, I will present the relevant thoughts of the most prestigious Hungarian scholars in the field of criminal law because this helps to understand the problems that are living with us and waiting to be solved.

Keywords: market manipulation, market abuse, insider trading, stock exchange, financial instrument, exchange rate